

substantiated, steps of its realization are established. Priority directions for efficient integration development are proposed.

Key words: integration, programme and target method, program, interregional development, priorities, concept, strategy.

УДК 330.101.541:334.012.64

Л.А Феняк., ст. викладач

О.Ю. Мойсеєва

Вінницький національний аграрний університет

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто динаміку розвитку малих підприємств в Україні, охарактеризовано макроекономічні показники, що супроводжували цей процес. Проаналізовано вплив функціонування малих підприємств на економіку країни.

Ключові слова: малий бізнес, малі підприємства, макроекономічні показники, цикл життєдіяльності.

У сучасній економіці співіснують та органічно доповнюють малий, середній та великий бізнес, але на відміну від двох останніх малий бізнес має досить велике значення. Малий бізнес — це найчисленніша категорія суб'єктів господарювання, де найбільш повно поєднується приватна власність та кінцеві результати економічної діяльності. Малий бізнес є невід'ємним, економічно та соціально значущим сектором сучасної ринкової економіки. Рівень його розвитку — важливий показник соціально-економічної та політичної стабільності, здатності суспільства протистояти внутрішнім та зовнішнім потрясінням. Основним чинником збалансування всього спектра суспільних відносин, усунення економічних диспропорцій, формування ефективного конкурентного середовища є малий бізнес як наймасовіша, найдинамічніше і гнучка форма ділового життя. Саме завдяки йому відбувається структуризація ринків, забезпечується еластичність попиту та пропозиції, мобілізується і відтворюється основна маса національних ресурсів. Тому малий бізнес є базовим структурним елементом сучасної ринкової економічної системи.

На кінець 1992р. в Україні було зареєстровано 102000 малих підприємств, із яких функціонувала тільки половина. Розвиваючись,

результатом стабілізаційних процесів став вихід України у 1999р. на траєкторію реального ВВП. Тоді вперше за роки незалежності було досягнуто зростання промислового виробництва на 4,0%, у тому числі виробництво товарів народного споживання — на 7,2%. Важливою ознакою позитивних зрушень у промисловості стало зростання продуктивності праці — на 9,6%. Приріст товарів народного споживання майже вдвічі перевищив загальні темпи зростання у промисловості, підвищилась інвестиційна активність [1, с.60].

Наприкінці 1999р. Україна перейшла на новий етап свого розвитку, який забезпечує не лише надійні гарантії стійкого економічного зростання, а й якісні, системні перетворення у суспільстві.

Переломним в економічній динаміці став 2000р. Після тривалої економічної кризи вперше довелось досягти реальних позитивних зрушень. Це — зростання ВВП на 6,0%, промислової продукції — на 12,9, сільськогосподарського виробництва — на 9,2, інвестицій — на 11,2, експорту товарів та послуг — на 18,8, імпорту — на 18,2%, досягнуто позитивних змін у бюджетній сфері, збільшення кредитів в економіку на 62,0%, підвищення рівня монетаризації економіки, зменшення зовнішнього боргу.

З 2000 р. в Україні утверджується якісно нова економічна ситуація, зумовлена тісним поєднанням політики системних реформ та економічного зростання з активною соціальною політикою.

2001 р. став першим роком принципових якісних економічних зрушень. На відміну від 2000 р., коли зростання ВВП (5,9%) супроводжувалося високими інфляційними процесами, у 2001 р. це збільшення (9,1%) відбувалося за найнижчих темпів інфляції. Намітилися позитивні структурні зміни. Збільшився випуск продукції кінцевого виробництва, зокрема машинобудування, легкої та харчової промисловості. Питома вага продукції промисловості у ВВП досягла 40%. Це свідчить, що Україна має великий промисловий потенціал, досить розвинуту інфраструктуру, достатні передумови для економічного й соціального розвитку.

Уперше зафіксовані позитивні зрушення у структурі зовнішньої торгівлі. За 2001 р. експорт електричних та механічних машин і обладнання зріс на 26,2%, продовольчих товарів — на 32,4, а металовиробів — лише на 3,9%. Імпорт електричних та механічних машин і обладнання збільшився на 22,5%.

Випереджаючими темпами підвищувалася реальна заробітна плата (на 19,3%). Це сприяло поліпшенню структури доходів населення, збільшенню (до 43%) питомої ваги оплати праці в структурі ВВП. Протягом року на 46,5% зріс середній рівень пенсій. Реальні доходи населення загалом зросли на 9,0% [5, с.9].

Випереджаючі темпи зростання реальних доходів та купівельної спроможності населення, інвестицій, обсягів виробництва в машинобудуванні та соціальне орієнтованих галузях промисловості засвідчили якісно нові тенденції розвитку України.

У 2002 р. економічне зростання тривало, але темпи дещо уповільнились. ВВП зріс на 4,1%, що менше, ніж у попередньому році (9,1%) і менше прогнозованого (6%), але це свідчить про сталість тенденцій до економічного зростання.

Найбільше зростання валової доданої вартості у 2002 р. спостерігалось в обробній промисловості, оптовій і роздрібній торгівлі, сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, на транспорті.

Приріст промислового виробництва, у порівнянні з 2001 р. (14,2%), становив 7,0%. Але навіть за нижчих темпів виробництва відбулися якісні зрушення в основних галузях промисловості. Зокрема, суттєвого приросту досягнуто у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки (25,5%); виробництві деревини та виготовленні виробів з неї (23,4%); машинобудуванні (11,3%); харчовій промисловості та переробці сільськогосподарської продукції (8,4%) [2, с.17].

Наведена динаміка показників свідчить, що реальне економічне зростання в Україні розпочалося з другого півріччя 1999 р., а вже у 2000—2002 рр. вона ввійшла за темпами зростання економічних показників до лідируючої групи країн. Проте уже в 2006р. частка малого бізнесу України у валовому національному продукті становила близько 8%, тоді як у розвинених країнах цей показник сягає 40-60%. Станом на кінець 2006 р. на малих підприємствах працювало лише 6,2% загальної чисельності працездатного населення, що на 14% менше, ніж у 2003 році. Це може бути свідченням того, що темпи створення малих підприємств не впливають суттєво на створення нових робочих місць. У 2006 р. малими підприємствами України вироблено продукції (робіт, послуг) на 90309,0 млн. грн., або 7,5% загального обсягу виробництва продукції (робіт, послуг) в цілому по економіці країни, що на 10% менше, ніж у попередньому році.

Щодо дохідності малих підприємств, то за 2006 р. фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування виявився позитивним вперше за період з 2001р. по 2006 р.

Після декількох років реформ в Україні малий бізнес став самостійною ланкою національного господарства. Статистичні дані за 1998—2006 рр. свідчать, що в розвитку сектору малого бізнесу в Україні відбувся перехід до нового етапу. Період стрімкого розвитку малого підприємництва, який спостерігався до 2000 р., закінчився, і якщо в 1999 р, темп приросту кількості

малих підприємств різної форми власності складав 46,6%, то вже в 2006 р. його рівень становив всього 4,2%. Це результат економічної та політичної нестабільності, а також відсутності реальних стимулів для розвитку малого підприємництва [1, с.61].

Найбільш стрімкий ріст кількості малих підприємств в період з 1998 р. по 2006 р. відбувався в таких сферах: транспорт (на 54,8%), обробна промисловість (на 57,4%) операції з нерухомістю (на 77,8%), сільське господарство (на 160%, в основному за рахунок фермерських господарств), будівництво (на 8,2%).

Кількість малих підприємств у 2007 році порівняно з 1995 роком в Україні зросла в 3,4 рази, і з розрахунку на 10 тис. осіб населення — в 3,7 рази. За цей же період чисельність зайнятих у них працівників збільшилась в 1,5 рази, а обсяг реалізованої продукції — у 3,8 рази. Підприємства, які отримали прибуток у 2007 році становить 67,2%, а підприємства, які отримали збиток 32,8%. Останніми роками намітилися позитивні зміни в розвитку інфраструктури малого підприємництва. Однак загальні параметри розвитку малого підприємництва не відповідають можливостям і потребам української економіки [4, с.51].

У 2008 році кількість найманих працівників 2156,8 тис. осіб із середньомісячною заробітною платою 1047,61 грн. Загальний обсяг реалізованої продукції становив 492378,7млн. грн. У 2008 році підприємства, які отримали прибуток 62,7% з них отримали збиток 37,3%. Це все є наслідками того, що у нашій країні до цього часу фактично ще не розроблена чітка концепція і всебічно не обґрунтована програма розвитку малого бізнесу. Недосконалою є система фінансування та матеріально-технічного забезпечення його становлення та розвитку. Для фінансової підтримки малого підприємництва в Україні функціонують 176 банків і 1369 філій.

Малі підприємства створюють нові робочі місця, згладжують гостроту соціальних конфліктів, спричинених безробіттям. У світовій господарській системі, за даними ООН, малі й середні підприємства забезпечують робочими місцями майже 50% працюючого населення усього світу, а обсяг виробництва у цьому секторі у різних країнах складає від 33 до 66% валового внутрішнього продукту.

В Україні останні чотири роки спостерігається тенденція до зменшення кількості працівників, зайнятих у малому бізнесі, про що свідчать статистичні дані (табл.1) [7].

Аналізуючи дані табл.1, бачимо, що позитивна тенденція спостерігається у сфері зайнятості населення. Таку ситуацію можна пояснити

впровадженням нових технологічних та інноваційних процесів у виробництво, що незмінно призводить до часткового залучення працівників. [3, с.39]

В загальному 2009 рік характеризувався низькою прибутковістю, яка пов'язана із світовою кризою, яка в Україні мала найвищий рівень. Вона призвела до значного скорочення кількості малих підприємств, економічне зростання значно скоротилось за умов суттєвого підвищення інфляційних процесів. Забезпечено збільшення обсягів державного боргу та порушено стабільність національної валюти. Підвищився рівень доларизації та тінізації економіки. Малий бізнес не витримує світової конкуренції, характеризуються меншою стабільністю.

Таблиця 1. Основні показники розвитку малих підприємств

Роки	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники) на малих підприємствах, тис. осіб	Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники) на малих підприємствах, тис. осіб	Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг
2000	44	1730,4	1709,8	8,1
2001	48	1818,7	1807,6	7,1
2002	53	1932,1	1918,5	6,7
2003	57	2052,2	2034,2	6,6
2004	60	1978,8	1928,0	5,3
2005	63	1890,4	1834,2	5,5
2006	72	2232,3	2158,5	18,8
2007	76	2231,5	2154,3	18,1
2008	72	2237,4	2156,8	16,3

В загальному 2009 рік характеризувався низькою прибутковістю, яка пов'язана із світовою кризою, яка в Україні мала найвищий рівень. Вона призвела до значного скорочення кількості малих підприємств, економічне зростання значно скоротилось за умов суттєвого підвищення інфляційних процесів. Забезпечено збільшення обсягів державного боргу та порушено стабільність національної валюти. Підвищився рівень доларизації та тінізації

економіки. Малий бізнес не витримує світової конкуренції, характеризуються меншою стабільністю.

Негативний вплив на макроекономічну динаміку протягом трьох останніх років мало зниження експорту, зниження конкурентоспроможності національної економіки, порушення структури зовнішньоторговельного балансу [2, с.19].

Проводячи аналіз циклу життєдіяльності малого підприємництва в Україні, ми хочемо навести приклад розвитку організації «OS-Direct». В далекому 1998 році Валентину Калашніку прийшла ідея створити компанію, на яку він покладав великі надії в розвитку збуту товарів та послуг через канали маркетингових комунікацій. Так з'явилась організація «OS-Direct». Ще за довго до цього він починав свою діяльність як менеджер з продажу передплат на журнали. А сьогодні він керує п'ятою в Україні за масштабністю директ маркетинговою компанією. Зважаючи на фінансову ситуацію, що склалась в 2008 році за рахунок девальвації гривні, ринок директ маркетингу не зазнав великих збитків та виглядає більш менш нормально. З відси можна зробити висновок, що якщо вибираєш правильний шлях, правильно аналізуєш і завчасно виправляєш помилки, то проект обов'язково буде успішний, а від цього отримують задоволення і клієнт і замовник [6, с.39]. Проте такі випадки із щасливим кінцем в Україні бувають далеко не частими. Спостерігаючи за циклом життєдіяльності малих підприємств на основі досвіду минулих років можна сказати, що із збільшенням частки малого підприємництва в економіці стає потужнішою та її частина, яка безпосередньо регулюється ринком. Обмеженість власних ресурсів і підвищений ризик у гострій конкурентній боротьбі призводять до постійного оновлення в секторі малого бізнесу. Значна частина підприємств ліквідується або згортає діяльність. Частина успішних малих підприємств переходить до категорії середніх підприємств. За даними спеціальних досліджень, із 100 новостворених малих підприємств, що розпочинають діяльність одночасно, через рік існування зазнають невдачі 20, на кінець другого — ще 17, через 3 роки їх залишається близько половини і, нарешті, через 5 років — не більше третини. Однак ще більше підприємств у ринок входить, на місці ліквідованих підприємств постійно народжуються нові. При цьому загальна кількість малих підприємств, зайнятість в них працівників та обсяги виробництва, як правило, збільшуються. В умовах загальної макроекономічної стабільності подібні інтенсивні внутрішні реорганізації усередині малого підприємництва свідчать про життєздатність сектора малого бізнесу, спроможність самовідтворення, високий ступінь інтегрованості у систему господарювання [2, с.241].

Макроекономічні показники малих підприємницьких структур — це головні критерії оцінки розвитку національної економіки, розвитком якісних і кількісних параметрів суспільного виробництва й обміну, альтернативними варіантами ефективного вкладу капіталу, що, у свою чергу, вимагає більш повного використання чинників виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції, позбавлення від неефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів і значною мірою залежить від створення інноваційного середовища.

Незважаючи на позитивні зрушення, які відбулися в результаті впровадження прийнятих в рішень щодо створення сприятливого клімату функціонування сфери малого підприємництва, основні перешкоди для розвитку малого підприємництва залишилися тими, що і в минулі роки. Негативно впливають на розвиток малого бізнесу такі стримуючі чинники, як загальний спад вітчизняного товарного виробництва, зростання цін, високий рівень інфляції, низький рівень платоспроможності населення, корупція. Можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку малого підприємництва в Україні хоч і спостерігається стійка тенденція росту, але відносні та абсолютні показники залишаються на низькому рівні.

Для того, щоб малий бізнес зайняв, як в інших розвинених країнах світу, належне місце, потрібно виконати принаймні дві умови: можливість розширеного відтворення капіталу та затребуваність результатів праці. Саме тому актуальною є проблема розробки методів і різних механізмів, які будуть спрямовані на підвищення макроекономічних показників, а отже, і на формування економічної стабільності в Україні.

Література

1. Виговська В.В. Малий бізнес України//Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №1(91). — С.59-63.
2. Терещенко О.О. Розвиток підприємництва в Україні. — К.: Нора-друк, 2003.—248с.
3. Крисанов А.Г. Малі підприємництва//Економіка і регіон. —2008. —№1—С.37-41.
4. Збарський В.К. Тенденції розвитку малого підприємництва//Економіка АПК.—2009.—№8.—С.50-53.
5. Комарницький М.І. Формування малого підприємництва//Економіка і регіон.—2008.—№4.—С.3-11.
6. Волянська І.Л. Завоювання сектору кредитування малого і середнього бізнесу//Маркетинг в Україні.—2009.—№3— С.39-41.
7. www.ukrstat.gov.ua

Summary

Macroeconomic conditions of development of small enterprise/ Fenyak L., Moiseeva O.

The dynamics of development of small enterprises in Ukraine is considered, macroeconomic indexes which accompanied this process are described. Influence of functioning of small enterprises on the economy of country is analyzed.

Key words: small business, small enterprises, macroeconomic indexes, cycle of vital functions.